

POMŮŽE ŠKATULKOVÁNÍ PŘI LIKVIDACI INVAZNÍCH DRUHŮ?

JAN PERGL

Ing. JAN PERGL, Ph.D.

Působí v Botanického ústavu AV ČR v Průhonicích. Zabývá se invazními druhy rostlin a snaží se propojit výzkum invazí s praxí. Jedním z výstupů je návrh národního Černého seznamu. Kromě této činnosti se také věnuje výzkumu role okrasných rostlin v invazích.

Je evidentní, že některé nepůvodní druhy mají negativní dopad na biodiverzitu (viz text Martina Hejdy, pozn. red.), lidské zdraví, zemědělství, lesnictví a další okruhy lidské činnosti. Není také kontroverzním tématem, že obdobné škody mohou páchat i některé druhy původní. Tím, co vnáší do problematiky spory, jsou rozdílné priority jednotlivých zájmových skupin. Nejčastěji jde o rozdílný pohled ochrany přírody a zemědělství, které zahrnuje vše od myslivosti, lesnictví až po rybářství. A to ochrana přírody ani nepropaguje rigidní pohled, kdy se snaží zakonzervovat „skanzen původní bioty“. To v dnešním globalizovaném světě ani není možné. Navíc by to bylo značně komplikované i s ohledem na umístění České republiky uprostřed kontinentu. Striktní režim s přísnými dovozními pravidly by bylo možné nastavit u izolovaných, nejčastěji ostrovních regionů.

Které druhy má tedy smysl nějakým způsobem regulovat a případně kdy? Nejjednodušší a zřejmě na první pohled nejméně kontroverzní odpovědí je, že ty invazní. Ale zde se již objevuje rozpor mezi zájmovými skupinami a samotnou definicí invazního druhu. V ekologii se považují za invazní jen nepůvodní druhy, které jsou v daném

území zdomácnělé a významně se šíří i do přírodních biotopů. Nálepka invazního druhu v tomto ohledu není nikterak spojena s jeho dopadem, jelikož je to v mnoha případech nedostatečně zdokumentováno a prokázáno. Nicméně mezi ochranáři a politiky je synonymem invazního druhu druh mající negativní vliv (impakt/dopad) na přírodu, člověka či jeho aktivity. Extrémem je považovat za invazní i druhy v území původní, ale významně se šířící a škodící. Pro tyto druhy máme rezervován termín *expanzní* (a proces je *expanze*) a oddělujeme je od druhů, které nesdílí společnou evoluční minulost s místním prostředím.

Ačkoliv termíny původní/ nepůvodní jsou na první pohled relativně jasné, problémy v komunikaci mohou být dány zvyklostmi uvnitř zájmové skupiny. Za nepůvodní jsou obvykle považovány ty druhy, které byly činností člověka (úmyslně i neúmyslně) zavlečeny mimo areál, kde vznikly či kam se přirozeně rozšířily. Nicméně například v rybářství je za původní druh považován i nepůvodní druh, který se v ČR rozmnožuje po tři sezóny. Pokud však máme vytvářet nějakou strategii pro regulaci nepůvodních druhů platnou pro široké spektrum uživatelů, pak shoda na definicích a termínech

S nepůvodními druhy se setkáme často v blízkosti železnice. Spolu s nákladem se podél koridorů šíří i semena různých druhů. Foto Jan Pergl

Bolševník velkolepý obvykle nechybí v téměř žádném textu o invazních rostlinách. Jeho výskyt je obvykle vázán na místa pěstování v zahradách a parcích. Foto Jan Pergl

je klíčovým prvním krokem.

Pokud se tedy shodneme na škatulkách s původními a nepůvodními druhy, pak v krabičce s nepůvodními máme krabičku s druhy zdomácněnými a krabičku pro druhy, které se zde vyskytují pouze přechodně, či které dosud nezdomácněly. Podle ekologického přístupu je pak v krabičce se zdomácněnými druhy menší krabička s druhy invazními.

Přestože invazních druhů je pouze malé procento všech nepůvodních druhů, stále jde z hlediska managementu o velký počet druhů. Navíc i u některých invazních nemá omezování vždy a všude smysl. Zde má smysl uvažovat o prioritizaci těch, které mají nějaký negativní dopad. A opět se dostávám ke zmiňovanému vlivu/dopadu. Z managementového pohledu by zřejmě definovat invaze dopadem bylo logické, ale jak vážít negativní dopad na přírodu s pozitivním dopadem v lesnictví? Je také otázkou kam umístit hranici mezi druhy škodlivými a těmi ostatními. Je vidět, že toto dělení je již více subjektivní a právě z tohoto důvodu je vhodné nepůvodní druhy pro potřeby managementu klasifikovat jinak.

V návrhu Černého, šedého a varovného seznamu (Pergl a kol. 2016) jsme se o to pokusili. Bohužel po zveřejnění české verze se vzdmula z některých zájmových skupin vlna odporu k těmto seznamům, ale domnívám se, že jen z pouhého nepochopení situace. Obdobnému nepochopení čelí tzv. Evropský seznam invazních nepůvodních druhů. Zde se pokusím vnést trochu více světla do obou procesů zařazení jednotlivých druhů do seznamů, co z jejich kategorizace vyplývá, a jak to usnadní jejich management.

V roce 2015 vstoupilo v platnost nařízení EU 1143/2014 o invazních druzích. Součástí nařízení je seznam tzv. významných invazních druhů v EU. Cílem nařízení je za pomoci regulace obchodu, nakládání, dovozu a držení snížit negativní dopady vyjmenovaných druhů na evropskou přírodu. Uvedená omezení se týkají jen vyjmenovaných druhů rostlin a živočichů. Bohužel je ale finální seznam druhů spíše výsledkem politických a ekonomických zájmů, než odrazem jejich skutečného negativního vlivu podloženém vědeckými znalostmi. Tak se do seznamu nedostaly některé „vlajkové lodě“ invazí. To je zejména výsledkem tvrdého nastavení regulací pro uvedené druhy, kdy se některé členské státy obávaly vlivu na jejich tradiční obory. Další výtkou, kterou někteří používali i u ekonomicky nevyužívaných druhů, byla námitka: „druh je již značně rozšířený“. V tomto případě jde ale

o nepochopení nařízení. To nikde nedeklaruje povinnost okamžitě druh eradikovat. Pouze omezuje nakládání s ním a členské státy by měly vytvořit tzv. plány regulace, kde specifikují místa, kde lze druh nechat dožít (tolerovat) a kde je naopak vhodné přistoupit k eradikaci či potlačení výskytu. Při přípravě národního seznamu jsme počítali s rozdílnými pohledy na jednotlivé druhy a hlavně jsme chtěli umožnit volbu managementu v závislosti na podmínkách prostředí. Proto jsme navrhli několik kategorií černého seznamu, dále šedý a varovný seznam s různými variantami managementu. V černém seznamu kromě pěti druhů v nejvyšší kategorii (bolševník velkolepý, ambrosie peřenolistá, klestík zhoubný, norek americký a mýval severní), u kterých vzhledem k velmi negativnímu dopadu na přírodu a zdraví člověka doporučujeme plošnou likvidaci, navrhujeme pro zbytek uvedených druhů tzv. stratifikovaný přístup nebo toleranci. U druhů v šedém seznamu jsme si vědomi nějakých negativních dopadů, ale ty jsou často malé a není nutné kvůli nim zasahovat cíleně. Spíše je vhodné změnou hospodaření na lokalitě omezit vliv nežádoucích dominant obecně.

Černý seznam je rozdělen do třech podskupin. Obsahuje již zmíněnou nejvyšší kategorii s doporučením na nejpřísnější regulaci. Zbylé dvě skupiny černého seznamu jsou již srovnatelné a pro obě je shodně doporučován stratifikovaný přístup.

Kolotočník je oblíbenou okrasnou rostlinou, která nyní kolonizuje i přírodní stanoviště. Zavlékání okrasných druhů je významným zdrojem nových invazí. Foto Jan Pergl

Mohutný porost topinamburu hlíznatého. Jde o druh, který do volné krajiny stále šíří myslivci jako zdroj potravy pro zvěř. Obdobně jako křídlatky má však potenciál značně redukovat biodiverzitu. Foto Jan Pergl

K jejich odlišení jsme přistoupili z důvodu, že jsme se pokusili oddělit druhy, které převážně rozšiřuje člověk, a kde tedy má smysl regulace či změna přístupu (např. druhy vysazované pro okrasu, zvířata využívaná v myslivosti či rybářství). Zbylou skupinu tvoří oproti tomu druhy, jež lidé úmyslně nepěstují či nevypouští, jedná se zejména o plevelné druhy a jejich výskyt spíše závisí na krajinné mozaice a typu hospodaření nebo využití krajiny. Nicméně i u těchto druhů má smysl pokusit se alespoň někde přistoupit k jejich potlačení.

Stratifikovaný přístup jsme zvolili z důvodu, že není reálné ani rozumné přistoupit k eradikaci všech nepůvodních druhů s nějakým negativním vlivem a na všech typech stanovišť, kde se vyskytují. Negativní vliv je často vázaný na podmínky prostředí. Je rozdíl, pokud se nějaký druh vyskytuje jako okrasný prvek v parku či zeleň ve městech, nebo pokud zarůstá přírodně cenné biotopy. Přístup k managementu pak musí zohlednit tyto rozdíly. Obdobně je to s tzv. novou divočinou v okolí měst či

na výsypkách, kde mohou být nepůvodní druhy vítanou složkou biodiverzity. Dále se může jednat o druhy široce rozšířené, kde by ale plošné eradikační zásahy byly finančně neúnosné a neefektivní. Proto by pro uvedené druhy (alespoň ty významné) měly být v budoucnu vytvořeny tzv. regulační plány, které by specifikovaly kde, za jakých podmínek a jak přistoupit k jejich eradikaci.

U druhů v šedém seznamu není vzhledem k jejich relativně malému dopadu na biodiverzitu nutné přistupovat k druhově cíleným akcím. Spíše je vhodné řešit jejich výskyt komplexně spolu s managementovými opatřeními v krajině a celkovou změnou hospodaření.

Zveřejněné seznamy vybraných nepůvodních druhů jsou tak expertním podkladem pro rozhodování orgánů ochrany přírody. Důležitou součástí pak budou ony „regulační /managementové plány“, které podrobně specifikují jak, kde a případně kdy se má daný druh omezovat. Není to tedy tak, že všechny druhy uvedené v návrhu

klasifikace černého, šedého a varovného seznamu mají být neprodleně a všude likvidovány, jak bylo mnohdy mylně uváděno. Z výše popsaného je zřejmé, že shlukování druhů do skupin má z hlediska regulace invazních druhů smysl. Jsou druhy, u kterých je doporučeno zasahovat všude, skupina druhů, které lze tolerovat a skupina druhů, kde je potřeba k jejich omezování přistupovat jednotlivě. Ale i v této heterogenní skupině můžeme nalézt druhy s podobnými vlastnostmi a vlivem. U těch pak lze postupovat obdobně. Z hlediska praktických zásahů je tedy důležité se nezaměřovat jen na invazní druhy, ale jít více do hloubky a identifikovat druhy s negativním dopadem. Posléze vše řešit v širším kontextu dynamiky krajiny. Hrubé rozdělení druhů je dále vhodné pro nastavení priorit v samotném managementu, směřování finančních nástrojů, ale třeba i sběru podkladových dat o rozšíření.

